

6. Покоłodна М.М., Гордієнко Т.В., Полчанінова І.Л. Туристські ресурси України : підручник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 222 с.

7. Природа Волинської області / Під ред. К.І. Геренчука. Львів : Видавниче об'єднання «Вища школа», 1975. 147 с.

8. Природа Рівненської області / Під ред. К.І. Геренчука. Львів : Видавниче об'єднання «Вища школа», 1976. 156 с.

9. Про затвердження переліку водних об'єктів, що відносяться до категорії лікувальних. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/КР961499?an=1> (дата звернення: 02.02.2023).

10. Про схвалення Стратегії розвитку туризму та курортів на період до 2026 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npras/249826501> (дата звернення: 13.01.2023).

11. Сира Погоня. Юзефінові дуби. URL: <https://kolokray.com/uk/product/syraya-pogonya-yuzefinovy-duby.html> (дата звернення: 01.02.2023)

12. Таран В.В., Уварова Г.Ш. Унікальні туристичні ресурси України: оцінка перспективи використання. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку*: матеріали III Міжнародної конференції (м. Київ, 2-3 грудня 2021 р.). Київ: Університет «КРОК», 2021. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2021/paper/view/769> (дата звернення: 19.01.2023).

13. Туристичні маршрути, екскурсії. URL: <https://cnpvtk.volyn.ua/index.php/napryamki/turizm/pokhodi/interaktivni-pokhodi> (дата звернення: 01.02.2023).

14. Уварова Г.Ш., Бахмацька Х.О. Унікальні природні ресурси регіонів України, використання їх в туризмі. *Держава, регіони, підприємництво: інформаційні, суспільно-правові, соціально-економічні аспекти розвитку*: матеріали IV Міжнародної конференції (7 грудня 2022 р., м. Київ). Київ:

Університет «КРОК», 2022. URL: <https://conf.krok.edu.ua/SRE/SRE-2022/paper/view/1368> (дата звернення: 19.01.2023).

УДК 780.633.133:[338.48.6:2](477.86)

*Богдан Дмитрович Кіндратюк, д. мистецтвознавства, доцент,
професор кафедри педагогіки та освітнього менеджменту
імені Богдана Ступарика,
директор Центру дослідження дзвонарства,
Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ*

ДЗВОНИ ТА ДЗВІНИЦІ В АРЕАЛІ КАРПАТ І ПРИКАРПАТТЯ: РЕКРЕАЦІЙНО-ТУРИСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Нові виклики й тенденції у функціонуванні сучасної системи безперервної освіти України, подолання наслідків військових дій на її теренах потребують ефективного використання кожним різними засобами зміцнення духовного, морального, соціального, психічного, психологічного й тілесного здоров'я. У цьому аспекті важко переоцінити невичерпні можливості, закладені в рекреаційно-туристичному потенціалі нашої держави. Ефективність його застосування посилюється, як переконує досвід, при опануванні кожними можливостями арттерапії (зцілення мистецтвом), доречного використання творів цілого спектру його видів: архітектури, скульптури, малярства, графіки, декоративно-ужиткових виробів, музики та ін. Усі вони, як правило, присутні в церковній культурі. Серед них виділяються складові дзвонарства (била, дзвінки, дзвони, їхнє виробництво, будівництво споруди для них, творення світських і канонічних дзвонів тощо). В умовах розвою релігійного туризму мету своїх студій бачимо в приверненні уваги не тільки до дзвонарської культури великих міст України, а й окресленні її особливостей на теренах

Карпат і Прикарпаття, спробі показу лікувально-оздоровчого потенціалу елементів дзвонарства в цьому ареалі нашої держави.

Із прийняттям християнства в середньовічній Русі Церква поступово стає консолідуючим і стабілізуючим чинником духовного життя українців. Її функціонування немислиме без дзвонів. Вони – не тільки поважна належність кожного церковного храму, а й ударні самозвучні музичні інструменти з групи ідіофонів, самобутні пам'ятники історії, матеріальної культури, твори мистецького відливицтва, пам'ятки писемності й механічних систем. Церковні й світські дзвоніння супроводжували життя людини від народження до смерті. Вони звучали по декілька разів на день, наповнюючи своїми лункими й містичними звуками довкілля. Під час Служби Божої не тільки підсилюють її врочистість, а й подають благу вість, позначають значущість читань богослужбових текстів, нагадують вірним про їх обов'язок перед Богом і Церквою. Такі дзвоніння несли людям розміреність часу, радість і смуток, заклик і страх, заповняючи своєрідними барвами емоційний світ народу [6]. Особливо сприяла розвою застосування бил і дзвонів, їхньої музики мережа монастирів, де багослуження проводяться цілодобово. Подібні звучання допомагають упорядкуванню життя ченців і черниць. Не випадково неодмінним елементом і вертикальною домінантою монастирських комплексів є дзвіниця – композиційний центр їх архітектурного ансамблю. Виробилася увага до музики дзвонів і загалом до дзвонарства, її самобутнє сприйняття та розуміння. Це впливало на народний світогляд і відобразилось у віруваннях, переказах, прислів'ях і піснях. Дзвони й усе, що з ними пов'язане вивчає така відносно молода наука як кампанологія. Досліджується, зокрема, їхнє відображення в народній культурі українців і українок [5, с. 505–543], їхній прозі й поезії [5, с. 544–600], візуальних видах мистецтва [5, с. 601–637], творах композиторів і композиторок тощо [5, с. 638–680]).

Віддавна привертають увагу екскурсантів/екскурсанток унікальні набори дзвонів і споруди для них Києва (приміром, бронзовий ідіофон *Мазена*,

відлитої кийвським майстром Опанасом Петровичем 1705 р.; цей найбільший із чудом збережених давніх дзвонів України (вага 13 т, заввишки з короною 125 см, нижній діаметр 155 см) знаходиться на другому ярусі Триумфальної дзвіниці Софійського собору), Львова (наприклад, Святоюрський дзвін 1341/1342 р., вага 415 кг, заввишки з короною 85 см, нижній діаметр 71 см), одна з найвищих дзвіниць в Україні – Олександрівська споруда для дзвонів Успенського собору в Харкові (заввишки 89,5 м), єдина в Україні їхня виставка в Луцькому замку Любарта й ін. Подібні, не менш цікаві пам'ятки культури України й кампанологічні джерела віднаходяться в багатьох містах, містечках і селах на теренах Карпат і Прикарпаття.

Усе більше розкривається рекреаційно-туристичний потенціал цього гірського й передгірського ареалу України, зокрема завдяки можливостей такого напрямку, як релігійна (духовна) форма активного відпочинку й освіти. Екскурсанти й екскурсантки відвідують монастирі, беруть участь у богослуженнях, які проводяться у давніх (*намолених*) церквах, піднімаються зі співом духовних пісень на споруди для дзвонів, із цікавістю розглядають їхні набори, з особливим трепетом торкаються кампанів, вслухаються у дзвоніння, краще пізнають їхній феномен. Про розвиток духовного туризму на Прикарпатті, зокрема поселення в сім'ях священників, відвідування церков, монастирів, зацікавлення іконописом і дзвонарством (арттерапія) тощо мовилося ще 2 січня 2005 року в репортажі журналістки Алли Пасс для новин телестудії «1+1».

Певні можливості для туристів/туристок стосовно пізнання дзвонарства відкриваються під час великодніх свят. Тоді всім бажаючим дозволяється бити у дзвони, творити власні музичні композиції та цим оздоровлюватися [6]. Звісно, сильніше така музика, яку називають Євангелієм у музиці, голосом Бога діє на християн, зокрема тих, хто розуміє віровчення Старого й Нового завіту.

Уже чимало опубліковано про дзвонарство в етнографічних регіонах Західної України. Так, Фельчинські в рекламному проспекті ще 1938 року

написали про більш як 130-літнє виробництво їхньою родиною дзвонів у Калуші [16], окреслено дзвонарство Бойківщини [11], Івано-Франківська та його околиць [3], Косівщини [7], Покуття [8], зокрема Коломийщини [4] й Тлумаччини [12]. Відображено регіональний аспект функціонування головних складових дзвонарської культури на своєрідній Гуцульщині [9]. Дзвіниці в українців Карпат як феномен дерев'яної архітектури, генезу, типологію таких унікальних споруд описав Ярослав Тарас [15]. Чималій кількості щойно згаданих кампанологічних розвідок [2–12] завдячується створеному при нашому виші Центру дослідження дзвонарства. Відповідно до програми роботи цього структурного підрозділу залучається майбутніх учителів/вчительок [12; 17] і практикуючих освітянок [11] до експедиційно-польових досліджень, написання за їхніми результатами курсових, дипломних робіт, статей, дисертацій [1], розробки рекреаційно-туристичних проєктів. В їхньому змісті передбачено знайомство із цікавинками дзвонарства в регіонах нашої області, розтлумачення, при потребі, оздоровчої дії церковних і світських дзвонів на тіло й душу особистості християнина, розкриття психолого-педагогічного механізму цілющого впливу на організм людини музики, зокрема дзвонів, пояснюються її особливості тощо [10].

Зміцненню традиції застосування музики дзвонів у парафіях Карпат, придбанню дорогих у всі часи таких великих ідіофонів, будівництву споруд для них, складання на це пожертв сприяли, на наше переконання, такі домінуючі особистісні риси гуцулів і гуцулок, як побожність, свободолюбність, сміливість, прагнення до краси тощо. Ці якості, мабуть, стали однією з причин того, що багато дзвонів удалося зберегти від реквізицій у роки Першої та Другої світових воєн, знищенню в час атеїстичних кампаній у колишньому СРСР.

Серед унікальних пам'яток людвисарства виділимо раритет Михайлівського храму (с. Уторопи; місця давнього варіння солі). В історії ідіофонів цієї та інших парафії відображено трагедію і тріумф дзвонарства

нашого краю. Під час Першої світової війни уторопські дзвони закопали. Ті, хто знав місце сховку, померли чи загинули, тому шукали в різних місцях, проте знайшли лише один дзвін. Разом із короною він сягає заввишки 59 см, нижній діаметр – 67 см (тут і далі перша й друга цифри позначатимуть ці параметри). Дзвін знову на типовій дерев'яній триярусній дзвіниці, що нині оббита бляхою. Підтвердженням давнього відливання дзвона є не тільки його форма, нерівне розміщення букв у написі між укріплюючими тягами на шії (у перекладі з латинської читається *Тебе, Бога, восхваляємо, Тебе, Пане, хвалимо*, що засвідчує давнє призначення музики дзвонів – славити Бога), а й відсутність кількох знаків в останньому слові. У каталозі дзвонів Тадеуша Шидловського (1883–1942) ідіофони з подібними написами датують кінцем XVI ст. Давність дзвона підтверджує відсутність інших розлогих оздоблень. Стосовно музичних характеристик і причини феномена звучання таких інструментів слід зауважити, що в момент удару він видає звук *a*, через декілька секунд – *e*, потім – *cis*.

У 30-х роках XX ст. до цього найбільшого дзвона докупили ще чотири. Перші три – 33 і 33,5 см (1925 р. відливки), 33 і 35 см, 36 і 37 см (1928 р.). Щоправда, на середній із цих пам'яток точної дати виготовлення не зазначено, але за виглядом можна вважати, що її виготовили приблизно в ті самі роки. На крисі четвертого дзвона 1928 року (41 і 45 см) під рельєфом-оздобою вибито рівними буквами: *Начальник громади Ілько Лучко*. Завдяки сміливості уторопчан ці раритети у війну вдалося зберегти й після того як лінія фронту пройшла, до Великодня 1945 року дзвони знову були на їх звичному місці. Стосовно способу дзвоніння, то зазначимо, що в найбільший дзвін б'ють, як прийнято в православних, за допомогою язика, до якого прикріплено шнур. Іншими дзвонять, розгойдуючи інструменти за важелі. Є в парафії ще шостий дзвін – невелика *сигнатурка*, але його не видно (підвішений у головній бані храму) [2].

Багата пам'ятками дзвонарства Нижньоберезівська церква Святого Миколая (Косівщина). Колись, як розповів у 30-х рр. ХХ ст. старий дяк храму Стефан Фіщич, господар Микола Арсенич, на прізвисько *Євчык*, знайшов опришківський скарб. Перед смертю багач купив до церкви важкий дзвін, якого й назвали *Євчык*. Він був такий великий, що ним не могли дзвонити, розгойдуючи інструмент. Тому завжди на дзвіниці били серцем дзвона два хлопці. На жаль, його, як і багато інших, у 1915 році реквізували австрійські військові. Була ще менша за розмірами пам'ятка опришківства – дзвін *Закутинський*, якого навіть вважали голоснішим за *Євчыка*. Гроші на його виготовлення дав Федір Генік *за душу* свого брата Івана Закутинського, який перед смертю заповів, щоб за кошти, набуті в час співпраці з опришками, придбати до церкви такий великий дзвін, аби його голос чули поза гору Няджин. У другому десятилітті ХІХ ст., відповідно до заповіту, замовили дзвін із написом *За отпущеніє гріхов брата Івана*. Інструмент звучав надзвичайно мелодійно й гучно; у гарну погоду, як розповідають, його голос чули за 7,5 км. Використовували цей дзвін до Другої світової війни.

Нині на стіновій дзвіниці (недавно покритій, як і храм Святого Миколая, жовтою блискучою бляхою) з вежечкою посередині – сім дзвонів різного часу відливання та цінності. Передусім увагу привертає підвішений у центрі найбільший дзвін (нижній діаметр близько 100 см). Дзвін відлитий зі сталі, має згладжені форми, пофарбований. Шия інструмента оздоблена малим нечітким рельєфним орнаментом. Над цим інструментом, як і над двома невеликими крайніми ліворуч, відлитими з бронзи, прикріплено металеві пластини. На них вирізьблено: *КАНАДА*, нижче – *Юрій Габорак*, ще нижче – *Дзвони свободи та 1997 рік*. Між цими двома й найбільшим дзвоном також висить бронзовий інструмент діаметром близько 70 см. Він, як повідомляє рельєфний напис на пам'ятці, фундований громадою Березова.

Праворуч від найбільшого дзвона розташований чисто відлитий *Georgium Geib et Ioannet...* (Георгієм Гайбою і Йоаннем...) 1854 року в колонії

Ляндестрай (біля Калуша) дзвін із нижнім діаметром приблизно 71,5 см. Він, як зауважено, виготовлений *єдиному й усемогутньому Богові*. Посвята, ім'я майстра й місце майстерні подано рівними рельєфними літерами латинською мовою у дворядковому написі. Текст уміщено між рельєфними тягами й охоплює він шию дзвона під шапкою. Нижче на корпусі між двома рельєфними образами церковнослов'янською мовою нагадано про фундатора *сего дзвона* Іоана Генека, його *жєну* Параску, доньку Софію, синів Стефана й Онофрія та *Дметра Генека за отпущение грїхов*. Ці відомості розміщені від фриза до низу спідниці дзвона, кожне слово викладене на невеличкому підвищенні.

Поряд із дзвоном 1854 року підчеплено менший інструмент – 1925 року. На плащі він оздоблений рельєфним зображенням Матері Божої з Дитям на руках. Фриз у цього інструмента високого рельєфу, сягає аж під шапку дзвона. Інструменти за вуха корони прикріплені до рівних осей, над якими невеликі дерев'яні противаги-окуття. Відповідно дзвони приводять до звучання за важелі, до яких прив'язані шнури чи тонкі троси. За потреби задіяти всі ідіофони, напевно, залучають не менше ніж чотирьох дзвонарів. Це сприяє розширенню кола парафіян, що зможуть колись виконувати такі відповідальні обов'язки .

Цікаві пам'ятки дзвонарства має Середньоберезівська церква Успіння Пречистої Діви Марії (Косівщина). На вимурованій 1932 року двох'ярусній дзвіниці (прямокутник в основі: $\approx 9 \times 4$ м) висить, мабуть, найбільший дзвін Прикарпаття (95 і 120,3 см). Його оздоблює цікавий напис, з якого довідуємося, що 1902 року «звонарня Францишка и сына Людвика Фельчиньских в Калуши сеи звон отлили до церкви Успения пресв. Дивы в Березови Средном за выплатою 1600 кор. через Илька Клымюка и за додатком двох розбитых церковных звонов за отпущение грїхов Ильи, его жены Анны зо Слюсарчуков и их детей Василя, Стефана, Матия, Ивана, Павла, Юлияны, Параскевии, Анны, Катарини, Марии». Поряд із цим текстом у сім рядків на його висоту вміщено рельєф Розп'яття та ще на стільки ж рядів відомості про те, у який час

виготовлено дзвін і завдяки кому: «Сеи звонъ выливав ся за панованя папы римского Леона XIII наияснешого цисаря нашого Франц Иосифа I за преосвященного митрополита кир Андрея графа Шептицкого за Григория Тымняка місцевого приходника декана Пистыньского деканату и рыцара ордена Франц Иосифа за Константина Ласийчука сотрудника». Далі – рельєф із зображенням біблійного сюжету, мабуть, з Ісусом та Іваном Хрестителем (?). На валу дзвона однаковими буквами (початок і кінець речення розділяє хрест): «За Никиты Романчича березовского пивця церковного при помочи членов комитета Дмитра Малковича Березовского Николая Юхно Сулятицкого Стефана Клымюка и других». Як бачимо, згаданий співак мав, мабуть, неабиякий талант і повагу, якщо його згадали в такий спосіб.

Із західного боку біля цього найважчого інструмента підвішений також щедро декорований дзвін (≈ 85 і $74,7$ см). На його значимому місці – під шапкою між валиками – написано про власника майстерні й місце відливання: *Вилит Антонием Серафин в Калуши року 1911*. Нижче – образ св. Миколая, поруч із ним чотири рядки тексту про фундатора Івана Клим'юка, його дружину, сина з невісткою, онука та його дружину. Указано, куди призначено дзвін: *веси Березовы в церкву храму Успіння пресв. Владычицы Богородицы за здорově и вымоление грехов титулу Божого 1911* (обриси літер на дзвоні подібні до тих, що на дзвоні 1854 р. з Нижнього Березова). Далі пам'ятку оздоблює рельєф Матері Божої з Дітям на руках, а потім на висоту тексту великими буквами п'ять рядків: *За душпастырства Володемира Озаркевича пароха*. Обидва ідіофони міцно підвішені за круглі корони до вигнутих осей, що не вимагає для полегшення дзвоніння противаг-окуття. Дзвонять, розгойдуючи інструменти. Це потребує чималих зусиль.

Поряд із дзвоном 1911 року з півдня підвісили недавно знайдений раритет (41 і 45 см, у т. ч. вуха корони мають 8,5 см), закопаний 1942 року. Його разом із дзвоном, відлитим 1926 року, купили дві дівчини за гроші, зароблені прядінням ниток. Після того, як гітлерівці почали забирати дзвони, найважчий

інструмент закопали у дзвіниці, ідіофон 1911 року – біля неї, а два менших – на подвір'ї Івана Ігнатюка (1905–1957). У кінці 1950-х рр. їх вирішили повернути на дзвіницю. З останніх двох *паровиків* знайшли тільки один, оскільки сміливці, які їх ховали, загинули чи померли після війни. Його кілька раз намагалися відкопати, однак це вдалося лише через 70 років. Під шістьма вухами шию недавно віднайдені пам'ятки охоплює між рельєфними тягами латинський напис. Він вибудований рівними літерами: *DEVS DEVS MEVS AD TE DE LVCE VI GILO* (Божже мій, Божже мій, я від Тебе пройнятий Твоїм світлом). Початок і кінець цього вислову розділяє, мабуть, фірмовий знак відливарні. Він складається з накладеного на літеру *G* дещо зміщену вниз *F* (?). Чи пов'язана остання буква з Фельчинськими, певно, треба ще досліджувати. Скромно оздоблений інструмент обрисами форми нагадує ті, що відлиті не пізніше ніж у першій половині XIX ст. Його відчистили, і він поблискує бронзою серед побратимів .

На дзвіниці з північного боку від дзвона 1911 року висить майже не оздоблений інструмент (нижній діаметр – 26,1 см). Його чисто відлили 1926 року. Зі східного боку підвішено три дзвони, виготовлені 2006 року в Нововолинську. Перший (≈ 66 і 59,7 см) оздоблює напис: *Пожертва громади села*, а другий і третій (вони однакового розміру – ≈ 41 і 41,6 см) – *Пожертва засновників кафе «База», Дар Богу і людям*.

Стосовно музичних характеристик дзвонів, то найбільший із них у момент удару видає п'ять базових частот: 209,41 герц (*a* великої октави), 293,62 герц (*d*), 392,93 герц (*a*), 663,85 герц (*e*), 992,2 герц (*h* першої октави). Ці обертони звучать не зовсім чисто, мають свої призвуки. Коли звучання дзвона устоюється, залишаються перші три призвуки, а інші поступово пропадають. Другий дзвін (1911 р.) у момент удару видає чотири обертони: нижній звук наближається до *d* малої октави, потім чути призвук *d'*, за ним *e'* і останній обертон між *c²* і *cis²*. Після того, як звучання встоялося, залишаються стабільно перші три призвуки, а підголоски ледве чутно. Тобто ці два дзвони дещо

співзвучні, від базової ноти стабільно чути інтервал кварта ($A - d$). Зауважимо, що на початку ХХ ст. ливарні за допомогою свого представника (як писали в рекламних проспектах – *спеціаліста від дзвонів – кампанолога*) допомагали підібрати дзвін, що був би співзвучний із тими, які висіли на дзвіниці. У цьому переконує суголосність інструментів 1902 і 1911 років (створюється своєрідний акорд, який вибудовує ще один феномен церковних дзвонів). Імовірно, визначення звучання давнішого дзвона дозволило потім відлити співзвучний йому інструмент.

Викликає зацікавлення туристів, зокрема із Буковеля, санаторіїв, приміром, Моршина, Трускавця, Закарпаття новий для України вид мистецтва, яким є музика карийонів. У Гошівській чернечій обителі на Ясній горі (Івано-Франківщина) появилася третій стаціонарний карийон в Україні (перший влаштували 1996 року на дзвіниці Києво-Святомихайлівського Золотоверхого чоловічого монастиря (дзвони відлиті в Києві та Нововолинську), другий – на споруді для дзвонів Софії Київської (складається з набору точно налаштованих 52 дзвонів (на чотири октави) з електронно-механічним управлінням; ці ідіофони виготовили в Голландії). Дзвони Гошівського карийона теж привезли із цієї країни, їх оздоблюють не тільки дата виготовлення, позначення ноти, ваги, а й імені жертводавця та рік його народження. За технічними можливостями цей чернечий карийон вважають найкращим в Україні. Символічно, що 14 червня 2015 року (на празник Святої Євхаристії), коли дзвони скликають вірних до храму на Ясній Горі для спільної трапези з Богом, започаткувався Перший міжнародний фестиваль *Дзвони Ясної Гори еднають усіх* [14]. Традицію карийонного мистецтва на Прикарпатті розвиває місто Коломия, яка приваблива для туристів не тільки Музеєм писанки, а й карийоном. Він установлений на соборній дзвіниці УГКЦ [13]. У дитячих музичних школах Долини, Івано-Франківська, Калуша, Коломиї навчають гри на карийонах.

Знайомство з історією дзвонарства на теренах Карпат і Прикарпаття не тільки розкриває неабиякий рекреаційно-туристичний потенціал цієї важливої складової культури України, а й кличе до нових кампанологічних пошуків її науковців.

Література:

1. Ільчук Л. Підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва до виховання підлітків засобами дзвонарства: автореф. дис. ....канд. пед. наук. 13.00.04. Івано-Франківськ, 2018. 16 с.
2. Кіндратюк Б. Уторопські дзвони. *Галичина*. Івано-Франківськ, 2001. 14 квіт. С. 4.
3. Кіндратюк Б. Церковні дзвони й дзвоніння околиць Івано-Франківська. *Краєзнавчий збірник на пошану Богдана Гаврилівца*. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2003. С. 126–132.
4. Кіндратюк Б. Дзвонарське мистецтво Коломийщини. *Галичина: наук. і культ.-просвіт. краєзн. часоп.* / [гол. ред М. Кугутяк]. Івано-Франківськ, 2006–2007. № 12–13. С. 313–321.
5. Кіндратюк Б. Дзвонарська культура України : моногр.; [наук. ред. Ю. Ясіновський]. Івано-Франківськ : Вид-во Прикарпат. нац. ун-ту ім. В. Стефаника, 2012. 898 с. (Іст. укр. музики: Дослідження, вип. 19 / Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України).
6. Кіндратюк Б. Бронзовий голос Бога. Як за допомогою церковних дзвонів лікують людей, розганяють грозові хмари, а шнурком від язика-била виховували «по голому задку» хтивих нешлюбних жінок: [інтерв'ю про дзвонарство / записав І. Крайній]. *Україна молода: щоденна інфор.-політ. газ.* Київ, 2012. 25 жовт. № 159 (4405). С. 11.
7. Кіндратюк Б. Особливості побутування дзвонарства на Косівщині. *Народна творчість та етнологія* / [гол. ред. Г. Скрипник]. Київ, 2014, № 3 (349). травень–червень. С. 40–50.

8. Кіндратюк Б. Дзвонарство історико-географічного регіону України Покуття. *Українська культура : минуле, сучасне, шляхи розвитку* : наук. зб. / [упоряд. і наук. ред. В. Виткалов]. Рівне : РДГУ, 2018. Вип. 26. С. 91–100.

9. Кіндратюк Б. Дзвонарство Гуцульщини. *Гуцульщина – слов'янська Атлантида: історія, етнокультура, персоналії, туризм*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. на пошану професора Петра Сіреджук з нагоди 70-ліття (Івано-Франківськ – Космач, 22 лист. 2019 р.). Краків – Івано-Франківськ – Космач: «Wierchy», 2019. С. 31–57.

10. Кіндратюк Б., Дзвонарство в змісті освіти вишів як запорука зміцнення здоров'я особистості. *Освітній процес в умовах воєнного стану в Україні* : матер. всеукр. наук.-пед. підвищ. кваліф. (3 травня – 13 червня 2022 р.). Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. С. 182–187.

11. Кіндратюк Б., Семко С. До історії дзвонарства Рожнятівщини. *Галичина* / [гол. ред. М. Кугутяк] Івано-Франківськ, 2011. № 18–19. С. 363–371.

12. Кіндратюк Б., Свідерська Г., Тугай Ю. Дзвонарство на Тлумаччині. *Тлумач: історія та сучасність* : матер. Всеукраїнської наук.-практич. конф., присвяченої 800-річчю заснування м. Тлумача (Тлумач, 24 жовт. 2013 р.) / [упор. А. Білас]. Івано-Франківськ – Тлумач : Злагода, 2014. С. 134–142.

13. Ковтун В. Дзвіниця з карильйоном у Коломиї. *Культурологічний проєкт «Коломия у світі мистецтва»* [автор проєкту Валерій Ковтун]. Коломия, 2021. Вип. 29.

14. Лазоришин І. У Гошеві грали дзвони, а в Долині – сурми... [про фестивалі карийонного і дзвонарського мистецтва та духових оркестрів]. *Галичина*. Івано-Франківськ, 2015. 18 черв. С. 11.

15. Тарас Я. Сакральна дерев'яна архітектура українців Карпат: культурно-традиційний аспект : моногр.; НАН України, Ін-т народознавства. Львів : ІН НАНУ, 2007. 640 с.

16. Церковні дзвони. Ювілейне видання з нагоди 130-літньої річниці заложення ліярні дзвонів Б-тів Фельчинських у Калуші і Л. Фельчинського і С-ки в Перемишлі. Станиславів : «Союзна друкарня», 1938. 48 с.

17. Шешорак В. Дзвонарство Монастирчан. *Слово народу*. Богородчани, 2014. 4 січ. С. 4.

УДК 338.48-44

*Марта Пилипівна Мальська, д. екон. н., професор,
завідувач кафедри туризму,
Оксана Миколаївна Гаталяк, асистент кафедри туризму,
Наталія Михайлівна Ганич, асистент кафедри туризму,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів*

СУЧАСНИЙ ХАРАКТЕР ВИКОРИСТАННЯ ТУРИСТИЧНИХ РЕСУРСІВ ІСТОРИЧНИХ МІСТ ЛЬВІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Понад 84% міст Львівської області зараховують до історичних. Проблема їх збереження, подальшого розвитку перебуває в центрі уваги як органів державної влади, так і науковців та громадськості. Для історичних міст з цінним туристичним потенціалом туризм може і має стати одним із пріоритетних напрямів розвитку.

У науковій літературі пропонується чимало підходів до вивчення історичних міст та їх ролі у піднесенні туризму. Серед публікацій останніх років можна виокремити праці О. Гаталяк [1], Н. Ганич, В. Гоблика [2], К. Діденка [4], Ю. Жука [5], М. Мальської [7]. Однак ґрунтовнішого підходу потребують питання використання наявного туристичного потенціалу історичних міст для туризму, з одного боку, та збереження історичної самобутності й цінності таких населених пунктів – з іншого.

Метою дослідження є вивчення сучасного використання туристичних ресурсів історичних міст Львівської області як одного з пріоритетних напрямів їх подальшого розвитку.